

Από τον Τραμπ ως τον Μπάιντεν

Αναδημοσίευση από το Commune.org.gr

Η νεοφιλελεύθερη «απελευθέρωση», οι libertarians, τα υβρίδια με την ακροδεξιά και τον φασισμό, η κρίση του νεοφιλελευθερισμού και η ανάγκη «διορθωτικών» κινήσεων.

του Πάνου Κοσμά

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

«Είμεθα εκείνοι που είμεθα και δεν πρόκειται να λογαριάσουμε κανένα. Ό,τι θέλουμε θα κάνουμε».

Θεόδωρος Σκυλακάκης, υπουργός Εσωτερικών επί δικτατορίας Μεταξά, πολιτικός προϊστάμενος της διαβόητης Ειδικής Ασφαλείας στην οποία υπηρετούσε η αφρόκρεμα των πραιτοριανών, βασανιστών και χαφιέδων της εποχής

«Σε γράφουμε γιατί έτσι θέλουμε».

Ένα από τα αμολημένα ορκ του Χρυσοχοΐδη κατά την επιχείρηση «νόμου και τάξεως» στην πλατεία Νέας Σμύρνης

Σε μια τηλεμαχία της εκλογικής περιόδου του 2016 στις ΗΠΑ, σε ερώτηση δημοσιογράφου πώς αυτός, ένας δισεκατομμυριούχος και υποψήφιος πρόεδρος, δίνει ελάχιστα στην Εφορία, ο Ντόναλντ Τραμπ είχε απαντήσει με αφοπλιστικό κυνισμό «That's business, my friend». Το πνεύμα αυτής της απάντησης αποδίδει πολύ εύγλωττα το βασικό πρόταγμα των libertarians, αυτού του υβριδίου νέας δεξιάς, σύγχρονης ακροδεξιάς και φασισμού του 21ου αιώνα. Αν ο Ντόναλντ Τραμπ υπήρξε η πλέον εμβληματική μορφή αυτής της νέας δεξιάς, η πιο κτηνώδης και δυσώδης, ή ίσως απλώς η πλέον διάσημη, εκδοχή της, ο Κυριάκος Μητσοτάκης τον ακολουθεί κατά πόδας – έστω και αν δεν μπορεί να περηφανεύεται (ακόμη...) για τα κατορθώματα ενός Τραμπ, ενός Όρμπαν ή ενός Μπολσονάρου. Οι διαφορές τους δεν είναι διαφορές «ύφους» και προσωπικού στυλ (ασφαλώς αυτές είναι ευδιάκριτες,

αλλά η ουσία δεν βρίσκεται εκεί)· δεν είναι καν διαφορές πεποιθήσεων· είναι διαφορές του ελληνικού με τον βορειοαμερικανικό -και τους άλλους- κοινωνικό σχηματισμό, διαφορές που παραπέμπουν στο «ιστορικό στοιχείο» της ταξικής πάλης, τις πολιτικές παραδόσεις και τον ταξικό συσχετισμό δύναμης.

Πλήρης ασυδοσία: το ανώτατο στάδιο της νεοφιλελεύθερης «απελευθέρωσης»

Οι libertarians σηκώνουν τη σημαία της «ελευθερίας» – εξάλλου, η ίδια η λέξη μεταφράζεται ως «ελευθεριστές» ή «ελευθεριακοί». Η ελευθερία στην οποία αναφέρονται είναι το ανώτατο στάδιο της νεοφιλελεύθερης «απελευθέρωσης». Είχε προηγηθεί η μακρά προεργασία της «απελευθέρωσης» ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '70 – αρχές της δεκαετίας του '80, που δημιούργησε τις βάσεις. Απελευθέρωση των αγορών – από τις κρατικές ρυθμίσεις και παρεμβάσεις· απελευθέρωση των δημόσιων επιχειρήσεων από τα «κρατικά δεσμά», μέσω των ιδιωτικοποιήσεων – που καθόλου τυχαία ονομάστηκαν αποκρατικοποιήσεις, προς υπογράμμιση του «απελευθερωτικού» τους χαρακτήρα· απελευθέρωση των μεσαίων και υψηλών εισοδημάτων αλλά και των επιχειρήσεων από τον «βραχνά» των φόρων – απελευθέρωση που είναι ευθέως ανάλογη της... απελευθέρωσης του κοινωνικού κράτους από τις κάθε είδους δαπάνες, προνοιακούς μηχανισμούς και φροντίδες· απελευθέρωση των καπιταλιστών «επενδυτών» από εργασιακές και περιβαλλοντικές ρυθμίσεις και υποχρεώσεις· απελευθέρωση των «οργάνων της τάξεως» από δικαιωματικού χαρακτήρα περιορισμούς κατά την άσκηση των «καθηκόντων» καταστολής· απελευθέρωση της εκτελεστικής εξουσίας από τις δικαιοτικές και συνταγματικές εγγυήσεις και από τη διάκριση ρόλων με τις άλλες εξουσίες (νομοθετική και δικαστική) που ως ένα ορισμένο σημείο της «έδενε τα χέρια»· απελευθέρωση των κυβερνήσεων από τους συνταγματικούς περιορισμούς της περιορισμένης και κατ' εντολή τετραετούς θητείας τους – οι κυβερνήσεις είναι πλέον ιδιοκτήτες του κράτους, μονοπωλιστές που κάνουν ό,τι θέλουν και δεν δίνουν λογαριασμό· απελευθέρωση των φορέων του σεξισμού

από τα όποια κεκτημένα της γυναικείας απελευθέρωσης και τον δικαιωματισμό της ελεύθερης σεξουαλικής επιλογής· απελευθέρωση του Τύπου από οποιαδήποτε δέσμευση έναντι της αντικειμενικότητας και της αλήθειας – άλλωστε οι ιδιοκτήτες των ΜΜΕ ανήκουν στις πλέον... απελευθερωμένες μερίδες του κεφαλαίου, τις πλέον «μαύρες» και ασύδοτες· απελευθέρωση από τις επιταγές διεθνών συνθηκών, συμβάσεων και κανόνων· απελευθέρωση από κάθε είδους «βραχνά» και πρόσκομμα – για τις κυβερνήσεις, για κάθε είδους διαχειριστές των υποθέσεων του κεφαλαίου, για τους καπιταλιστές «επενδυτές» κάθε είδους· απλή απελευθέρωση στην αρχή, διευρυμένη στη συνέχεια, απελευθέρωση στο τετράγωνο και στον κύβο στο τέλος. «Απελευθέρωση» και «λυμένα χέρια»: αυτά είναι τα προτάγματα του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, που ωρίμασαν μέχρι την πλήρη ασυδοσία στα χρόνια της νέας δεξιάς και έγιναν ευθαρσώς και... ευθαρσώς κυβερνητικές επαγγελίες.

Ανεξάρτητα από τις ποικιλίες της νέας δεξιάς και του ακραίου κέντρου, η απελευθέρωση του «επιχειρείν» από κάθε είδους «δεσμά» είναι κοινό πρόταγμα όλων. Καθώς καλλιεργήθηκε και εδραιώθηκε συστηματικά στη διάρκεια σχεδόν τεσσάρων δεκαετιών, παρήγαγε σε εκτεταμένη κλίμακα τη συνείδηση της νέας «κανονικότητας», της ασυδοσίας και του ακαταδίωκτου για τα στελέχη του ιδιωτικού καπιταλιστικού τομέα, στο τέλος και για τα κρατικά στελέχη.¹ Ακόμη χειρότερα, διεύρυνε απίστευτα και σχεδόν «νομιμοποίησε» τα φαινόμενα «μαύρης» επιχειρηματικότητας και μαφιοζοποίησης. Ο ασύδοτος και αδίστακτος «επενδυτής» και εργοδότης έγιναν με τον καιρό η κυρίαρχη φιγούρα του καπιταλιστικού επιχειρείν και η διάκριση ανάμεσα στη «λευκή» και τη «μαύρη» επιχειρηματικότητα σχετικοποιήθηκε (κατά περίπτωση μέχρις εξαφανίσεως). Προφανώς αυτά όλα πάντα υπήρχαν, αλλά για πρώτη φορά τον τελευταίο μισό αιώνα προσλαμβάνουν τον χαρακτήρα και την έκταση μιας νέας «κανονικότητας», μιας «λαίλαπας».

Στο μακρό χρόνο πολλών δεκαετιών, λοιπόν, η παντοιοτρόπος «απελευθέρωση» ωρίμασε ως το σημείο να γίνει το άλμα από την

«απελευθέρωση» στην «ελευθερία». Το άλμα αυτό σηματοδότησαν πολιτικά η άνοδος του Τραμπ και το Brexit.⁽²⁾

Έτσι γεννήθηκαν οι libertarians.⁽³⁾

Οι «μαύρες τρύπες» της νεοφιλελεύθερης ρύθμισης και η πορεία προς το αν(εξ)έλεγκτο

Ωστόσο, η νεοφιλελεύθερη «απελευθέρωση» επαγγελλόταν ταυτόχρονα τη ρύθμιση – νεοφιλελεύθερη ρύθμιση, αλλά πάντως μια κάποια ρύθμιση. Είτε με επόπτη το «επιτελικό» κράτος είτε με επόπτες τις «ανεξάρτητες αρχές» – για την ενέργεια, τις τηλεπικοινωνίες, τον ανταγωνισμό κ.λπ. Η κρίση του 2008, αλλά και πριν από αυτήν η κρίση των dot.coms το 2001 ή άλλες ήσσονος σημασίας όπως η κατάρρευση της Enron κ.λπ., αποκάλυψαν, με τη μορφή ακραίων «ανορθολογικών» επιλογών αδιανόητα υψηλού ρίσκου από τους «παράγοντες της αγοράς», ότι η νεοφιλελεύθερη ρύθμιση ήταν εντελώς αδύναμη μπροστά στην παντοδύναμη απορρυθμιστική δυναμική της «απελευθέρωσης»: η νεοφιλελεύθερη ρύθμιση αποδείχθηκε διάτρητη επειδή απλούστατα ο νεοφιλελευθερισμός συνιστούσε τοις πράγμασι μια γενικευμένη απορρύθμιση.

Καθώς λοιπόν στην κρίση του 2008 απειλήθηκε με κατάρρευση ο τραπεζικός τομέας, οι κυβερνήσεις και οι κεντρικές τράπεζες αυστηροποίησαν τις προϋποθέσεις όσον αφορά την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών και την εποπτεία του τραπεζικού τομέα. Η αίσθηση πως τα «μεγάλα αφεντικά» του χρήματος ήλεγχαν το παιχνίδι, προς στιγμήν αποκαταστάθηκε. Και πράγματι, αν έχει κάποιο νόημα να μιλάμε για νεοφιλελεύθερη ρύθμιση, είναι κατά κύριο λόγο -ή ίσως και μόνο- επειδή ή στον βαθμό που οι κεντρικές τράπεζες ελέγχουν το χρήμα και τις ροές του, ελέγχουν κυρίως τη διαδικασία δημιουργίας νέου χρήματος (κι όχι απλώς «τυπώματος» χρήματος με την κλασική έννοια)⁴ αλλά και την ποσότητα του κυκλοφορούντος χρήματος.

Όμως η πληγή του 2008 δεν έκλεισε ούτε θα κλείσει ποτέ για

έναν απλό λόγο: διότι οι μεγάλες επενδυτικές τράπεζες -κι όχι μόνο τα κακόφημα hedge funds- έχουν την ελευθερία να επενδύουν κατά το δοκούν αναλαμβάνοντας υψηλά ρίσκα κατά το δοκούν – και το κόστος μεταφέρεται στον γενικευμένο «Άλλο», δηλαδή κοινωνικοποιείται. Ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός είναι αδύναμος να ελέγξει τις ανεξέλεγκτες δυνάμεις της νεοφιλελεύθερης «χρηματιστικοποίησης»: ακόμη χειρότερα, είναι αναγκασμένος να καλύπτει τα «ανοίγματα» τους υπό τον φόβο αλυσιδωτών καταρρεύσεων. Έτσι, τα «μεγάλα αφεντικά» του χρήματος, οι κεντρικές τράπεζες, έφτασαν στο σημείο να καλύπτουν τα ρίσκα όχι μόνο των επενδυτικών τραπεζών αλλά και τα ρίσκα των «επενδύσεων» των hedge funds⁵ προκειμένου να αποφευχθεί μια ανεξέλεγκτη αλυσιδωτή αντίδραση από κάποια σοβαρή κατάρρευση ισχυρών κρίκων του χρηματοπιστωτικού τομέα. Τα «μεγάλα αφεντικά» επιβεβαιώνουν την κρισιμότητα του ρόλου τους αναγκασμένα να καλύπτουν τα νώτα αυτών που αντιπροσωπεύουν το ανεξέλεγκτο στοιχείο του χρηματοπιστωτικού τομέα – τον ελέγχουν και τον εποπτεύουν στον βαθμό που ταυτόχρονα καλύπτουν ακόμη και ακραία ανορθολογικές επιλογές του.

Αυτή υπήρξε -και εξακολουθεί να είναι- η πρώτη και πλέον επικίνδυνη «μαύρη τρύπα», στην καρδιά του χρηματοπιστωτικού τομέα, που «νομιμοποιεί» το ανεξέλεγκτο και την έλλειψη ρύθμισης μέσα στη νεοφιλελεύθερη ρύθμιση.

Η κρίση του 2008, όμως, αποκάλυψε και μια δεύτερη, ακόμη πιο επικίνδυνη «μαύρη τρύπα» του χρηματοπιστωτικού τομέα, που αντιπροσωπεύει το στοιχείο του ανεξέλεγκτου στην απογείωσή του: είναι οι συναλλαγές που διαφεύγουν οποιασδήποτε ρύθμισης, διαμεσολάβησης, ακόμη και απλής παρακολούθησης από τον επίσημο τραπεζικό τομέα. Οι λεγόμενες under counter συναλλαγές, που αφορούν χρηματο-οικονομικά συμβόλαια παράγωγων προϊόντων κάθε είδους. Η συνολική αξία αυτών των συναλλαγών είναι ιλιγγιώδης και έχει προ πολλού ξεπεράσει τη συνολική αξία των συναλλαγών που διενεργούνται στο πλαίσιο του επίσημου τραπεζικού τομέα και υπό την εποπτεία των κεντρικών τραπεζών!⁶ Μια ωμή υλική

δύναμη πλανητικών διαστάσεων.

Τέλος, πιο πρόσφατα εμφανίστηκε και ένα νέο, ακόμη πιο ανεξέλεγκτο χρηματοοικονομικό «καλούδι», τα κρυπτονομίσματα. Η αξία των συναλλαγών στον τομέα αυτόν καλπάζει, ως το σημείο να γίνονται επενδυτική «μόδα», να εντάσσονται στις επιλογές χαρτοφυλακίων επώνυμων κερδοσκόπων διεθνούς εμβέλειας, επενδυτικών ταμείων κ.λπ., ενώ δημοσιεύματα αναφέρουν ότι ακόμη και κεντρικές τράπεζες προβληματίζονται να εκδώσουν δικά τους ψηφιακά νομίσματα (που κακώς αποκαλούνται σε μερίδα της σχετικής αρθρογραφίας κρυπτονομίσματα). Καθώς όμως προσομοιάζουν περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο χρηματοοικονομικό προϊόν με υποκατάστατο χρήματος -χωρίς πάντως να είναι-, το τελευταίο διάστημα τα κρυπτονομίσματα δέχονται επιθέσεις από τον χώρο των «μεγάλων αφεντικών» του χρήματος.

Στην καρδιά του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, στη χρηματοπιστωτική του «μηχανή», το ανεξέλεγκτο καλπάζει. Απελευθερώνοντας το τζίνι της «απελευθέρωσης» από το μπουκάλι της μεταπολεμικής ρύθμισης, οι μαθητευόμενοι μάγοι του νεοφιλελευθερισμού εμφανίζονται πλέον εντελώς αδύναμοι να το ξανακλείσουν στο μπουκάλι. Οι υλικές δυνάμεις που αντιπροσωπεύουν την «απελευθέρωση» από οποιαδήποτε -ακόμη και τη νεοφιλελεύθερη- ρύθμιση έχουν γιγαντωθεί και είναι πλέον πανίσχυρες! Αυτοί είναι οι πραγματικοί ηγέτες των Libertarians, ακόμη και αν η λαϊκή και μικροαστική τους βάση το αγνοεί πλήρως!^{2,3}

Έχουμε έτσι έναν επικίνδυνο αναβαθμό της «απελευθέρωσης» με ισχυρή οικονομική και πολιτική βάση: την... πλήρη ελευθερία -για το κεφάλαιο και τους διαχειριστές του! Όχι λιγότερη ρύθμιση αλλά ελάχιστη ή καμία ρύθμιση· όχι λιγότερο κράτος αλλά... καθόλου κράτος – μόνο κράτος καταστολής και διευκόλυνσης-διευθέτησης των υποθέσεων των καπιταλιστών και των αγορών, που κι αυτό ιδιωτικοποιείται τμηματικά κατά τα αμερικανικά πρότυπα (φυλακές, καταστολή, πόλεμος)· όχι λιγότερη ή έστω ανάπηρη αστική δημοκρατία, αλλά κράτος «έκτακτης ανάγκης» και

κοινοβουλευτική απολυταρχία. Το μακρύ ταξίδι της «απελευθέρωσης» κάθε τύπου ολοκληρώνεται στην πλήρη «ελευθερία»: την κρατική και επιχειρηματική ασυδοσία.

Η ηγεσία των libertarians και η λαϊκή της βάση

Η κοινωνική δύναμη που εμπνέει, χρηματοδοτεί και επιβάλλει αυτή την πορεία προς την... ελευθερία που είναι συνώνυμη του κοινωνικού ευγονισμού, του ιδεολογικού ανορθολογισμού και του πολιτικού δεσποτισμού είναι ο τομέας του χρηματο-οικονομικού κεφαλαίου που βρίσκεται εκτός οποιασδήποτε ρύθμισης, ο πλέον «απελευθερωμένος» και ασύδοτος τομέας του κεφαλαίου, ο εκπρόσωπος του ανεξέλεγκτου. Το είπαμε ήδη: πρόκειται για ωμή υλική δύναμη πλανητικών διαστάσεων! Ο Τραμπ, ο Μπολοσνάρου, ο Όρμπαν, οι ποικιλίες της νέας δεξιάς, της σύγχρονης ακροδεξιάς και του μεταμοντέρνου φασισμού είναι τα πολιτικά αντίστοιχα, η έκφραση στο πολιτικό επίπεδο αυτών των υλικών δυνάμεων. Παρόλο που δεν είναι το θέμα μας εδώ η σύνθεση της λαϊκής βάσης αυτού του πολιτικού ρεύματος, που είναι κατά βάση μικρο-μεσοαστική, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι δεν πρόκειται για «λαϊκό» πολιτικό ρεύμα αλλά για πολιτική έκφραση των πλέον ασύδοτων και επιθετικών δυνάμεων του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου.

Αποδεικνύεται πλέον ότι η θεωρούμενη πλέον «λαϊκή» του έκφραση, το Brexit, χρηματοδοτήθηκε και καθοδηγήθηκε από το μεγάλο χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο και ιδιαίτερα από εκείνες του τις πτέρυγες που διαφεύγουν οποιασδήποτε ρύθμισης και ελέγχου.^{2.3}

Ο νεοφιλελευθερισμός χρεοκόπησε – ζήτω ο νεοφιλελευθερισμός

Ωστόσο, την ίδια στιγμή που η καπιταλιστική ασυδοσία σαν ανώτατο στάδιο του νεοφιλελευθερισμού γίνεται η νέα «κανονικότητα», κορυφώνεται η κρίση του ως μοντέλου συσσώρευσης του κεφαλαίου και συνολικού «καθεστώτος» διαχείρισης των υποθέσεων του (περιλαμβάνοντας και το διεθνές πλαίσιο μιας τέτοιας διαχείρισης, την ιμπεριαλιστική «παγκοσμιοποίηση»). Τυπική -και εξόχως συμβολική- έκφραση της

κρίσης του, το γεγονός ότι οι κεντρικές του ιδέες και διακηρύξεις έχουν χρεοκοπήσει και παραβιάζονται ωμά από τις κυβερνήσεις και τους λοιπούς διαχειριστές των καπιταλιστικών υποθέσεων: Η απαγόρευση της κρατικής παρέμβασης και η περίφημη αυτορρύθμιση των αγορών ναυάγησαν στον ωκεανό των κρατικών προγραμμάτων στήριξης των επιχειρήσεων αλλά και της «ποσοτικής χαλάρωσης» των κεντρικών τραπεζών, του πλέον γιγαντιαίου προγράμματος κρατικής παρέμβασης στην Ιστορία, που εκτίναξε τους ισολογισμούς των δυτικών κεντρικών τραπεζών στο ύψος του αμερικάνικου ΑΕΠ.⁷ το «άγχος» του πληθωρισμού (ότι θα ξεπεράσει το... θεϊκό όριο του 2%) αντιστράφηκε σε άγχος αντιμετώπισης του κινδύνου του αποπληθωρισμού, υπό τον θόρυβο άναρθρων ομιωγών καθώς η περιλάλητη καμπύλη Philips δεν έδειχνε (μέχρι πρόσφατα τουλάχιστον) καμία διάθεση... συνεργασίας· η δημοσιονομική ορθοδοξία (περιορισμός κρατικών ελλειμμάτων και χρεών) πήγε περίπατο, καθώς στα χρόνια ύστερα από την κρίση του 2008 το κρατικό χρέος πραγματοποίησε μεγάλο άλμα, στον πρώτο χρόνο της τωρινής κρίσης (2020) πραγματοποίησε δεύτερο και ακόμη μεγαλύτερο, ενώ στην τωρινή κρίση απογειώθηκαν και τα κρατικά ελλείμματα· η ιδέα ότι οι τράπεζες και τα χρηματιστήρια αποτελούν ασφαλείς και επαρκείς μηχανισμούς «χρηματοδότησης της ανάπτυξης» διαλύθηκε μέσα στα νέφη της κερδοσκοπίας και της τραπεζικής κρίσης – οι τράπεζες σώζονται οι ίδιες με κρατικό χρήμα και εγγυήσεις, αλλά δεν μπορούν να σώσουν τον καπιταλισμό από τους χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης· η ανάπτυξη, που αποθεώθηκε σαν η γενική θεραπευνίδα όλων των κοινωνικών δεινών, καθηλώθηκε σε ιστορικά χαμηλές πτήσεις, ανίκανες όχι μόνο να γιατρέψουν κοινωνικά δεινά, αλλά έστω να εξασφαλίσουν στοιχειωδώς τη σχετική «ησυχία» στο καπιταλιστικό στρατόπεδο, όπου «πέφτουν κορμιά» για την «πίτα» που συρρικνώνεται· η παραγωγικότητα, στατιστική απόδειξη για το λαμπρό μέλλον που θα εξασφαλίσουν στην ανθρωπότητα οι νέες τεχνολογίες, κινείται σε ιστορικά χαμηλές πτήσεις κ.λπ. κ.λπ.

Η χρεοκοπία των θεμελιωδών επαγγελιών του νεοφιλελευθερισμού που αφορούν στην οικονομία και η πανηγυρική επιβεβαίωση της λειτουργικής του ανικανότητας με το ιστορικά πρωτοφανές

γεγονός δύο διαδοχικών δομικών κρίσεων στη διάρκεια μίας δωδεκαετίας (2008 και 2020), δηλαδή μια θηριώδης αδυναμία, αναπόφευκτα συμπαρέσυρε επείγουσες προσαρμογές στο πολιτικό εποικοδόμημα και τις διεθνείς σχέσεις: η αστική δημοκρατία, που στο πέρασμα των νεοφιλελεύθερων χρόνων βαρυνόταν διαρκώς με νέες αναπηρίες, μετασχηματίζεται ταχύρρυθμα σε κράτος «έκτακτης ανάγκης»· στις διεθνείς σχέσεις (ορθότερα: το πλαίσιο διευθέτησης συμμαχιών και ανταγωνισμών στην παγκόσμια ιμπεριαλιστική «κοινότητα») η «παγκοσμιοποίηση» και η «διεθνής συνεργασία», οι μεγάλες επαγγελίες της ιμπεριαλιστικής Δύσης με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, εμφανίζουν ρωγμές που μετατρέπονται γοργά σε ρήγματα, και τα ρήγματα σε «ρευστοποίηση» και ανταγωνισμούς με τεκτονικό χαρακτήρα. Οι ιδεολογικές συντεταγμένες προσαρμόζονται ανάλογα, με δάνεια από τα υπόγεια των πιο σκοτεινών μηχανισμών και πρακτικών της ιστορίας του καπιταλισμού – απόλυτα λογικό: αφού οι επιδόσεις της καπιταλιστικής μηχανής δεν τεκμηριώνουν καμία συνέπεια με τις υποσχέσεις, αφού δεν κομίζουν καμία απόδειξη και δεν βγάζουν καμία λογική από τη σκοπιά των υποσχέσεων για το «κοινό καλό», αφού δεν είναι καν με καπιταλιστικούς όρους «επαρκείς», η γενική εξάπλωση του ανορθολογισμού και του βαθέος συντηρητισμού είναι η αναπόφευκτη συνέπεια, η εύλογη «προσαρμογή» στο επίπεδο του ιδεολογικού εποικοδομήματος.

Εν ολίγοις, από τον νεοφιλελευθερισμό της περιόδου της ακμής (μέχρι και το 2008) δεν έχει μείνει τίποτε όρθιο. Με τα κριτήρια των δικών του ιδεολόγων και προπαγανδιστών, δεν «δικαιούται» καν να ονομάζεται νεοφιλελευθερισμός! Κι όμως, εξακολουθεί να είναι τέτοιος, και μάλιστα πιο συνεπής από ποτέ ως προς τη βαθύτερη ουσία του.

Εξακολουθεί να είναι τέτοιος γιατί:

α) Εξακολουθεί να είναι αποτελεσματική απάντηση στην κρίση κερδών που ξέσπασε το 1972-73 βάζοντας τέλος στο μεταπολεμικό οικονομικό «θαύμα»: ενώ οι ρυθμοί ανάπτυξης και η παραγωγικότητα σέρνονται, ενώ οι δομικές κρίσεις διαδέχονται η μία την άλλη με συχνότητα ιστορικά πρωτοφανή, ενώ όλες οι

επαγγελίες χρεοκοπούν, τα κέρδη παραμένουν σε υψηλά επίπεδα (με την εξαίρεση σύντομων περιόδων ύφεσης στο πλαίσιο των δομικών κρίσεων) – κι αυτό είναι θεμελιώδες κριτήριο για κάθε μοντέλο συσσώρευσης.

β) Γιατί κανείς σοβαρός παράγοντας στο καπιταλιστικό στρατόπεδο δεν θέλει να διακινδυνεύσει τη μετάπτωση από τις τωρινές κρίσεις πραγματοποίησης της αξίας (του 2008 και του 2020) σε μια κρίση κερδών όπως αυτή του '72-'73,⁽⁸⁾ που έβαλε τέλος στο μεταπολεμικό οικονομικό «θαύμα».

γ) Γιατί παρά τις γαρνιρισμένες με θλίψη ή απορία διαπιστώσεις για τις «ατέλειες» και τα «ανεξήγητα φαινόμενα», παρά τις αυτοκριτικές και τους «προβληματισμούς», γνωρίζουν όλοι πολύ καλά πως το γεγονός ότι τα κέρδη, παρ' όλα αυτά, βρίσκονται σε υψηλά επίπεδα οφείλεται στο θεμελιώδη πυρήνα του μοντέλου συσσώρευσης: τη στρατηγική της λιτότητας στο εργατικό εισόδημα και το κοινωνικό κράτος καθώς και την «ευελιξία» στην εργασία και τη διάλυση των εργασιακών δικαιωμάτων.

Παρ' όλες τις «ατέλειες», παρ' όλη την ασυνέπεια εξαγγελιών και αποτελεσμάτων, το νεοφιλελεύθερο μοντέλο συσσώρευσης παραμένει εν τέλει, ακόμη, αποτελεσματικό ως προς το βασικό: τα κέρδη. Χωρίς τη στρατηγική της λιτότητας όμως, δεν θα είναι απλώς ατελές ή αντιφατικό, θα είναι «απαράδεκτο»! Η διατήρηση των κερδών σε υψηλά επίπεδα μέσω της στρατηγικής της λιτότητας είναι ο θεμελιώδης και προσώρας αμετακίνητος πυρήνας του νεοφιλελευθερισμού.

Στο πλαίσιο αυτό, ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός μετασχηματίζεται σε πολεμικό καπιταλισμό.⁽⁹⁾ Κάτι -ή μάλλον πολλά, με συνδυασμένο τρόπο και γοργά- αλλάζει στο κράτος σαν κοινωνική σχέση εξουσίας. Στη δημοσιογραφική γλώσσα μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε -και χρησιμοποιούνται κατά κόρον- διάφορες εκφράσεις και αναζητούνται διάφορες αναλογίες, από το ιστορικό παρελθόν ή και το παρόν.

Σημασία έχει να καταλάβουμε ότι το κεφάλαιο μόνο έτσι μπορεί

να κυβερνήσει. Μια νέα κατάσταση, πολιτικά ατυπική με βάση όσα γνωρίζουμε από τη δεκαετία του '70 και ύστερα, διαμορφώνεται. Προϊόν αδυναμίας, έκδηλων αντιφάσεων και κρισιακών φαινομένων, προϊόν κρίσης ηγεμονίας με βαθιές ρίζες, δηλαδή προϊόν ιστορικής αδυναμίας, είναι εντούτοις εξαιρετικά επικίνδυνη για τα ιστορικά δικαιώματα και κατακτήσεις, πολιτικά και κοινωνικά.

Η «στροφή» Μπάιντεν

Σε τέτοιες συνθήκες ο νέος πρόεδρος των ΗΠΑ Τζο Μπάιντεν εξαγγέλλει ένα νέο οικονομικό πρόγραμμα που επαναφέρει ισχυρά στοιχεία κρατισμού ενώ αναπτύσσει και πρωτοβουλίες στο επίπεδο των διεθνών σχέσεων. Όλα αυτά περιγράφονται σαν «στροφή» – και αναμφισβήτητα είναι. Σε τι όμως οφείλεται αυτή η στροφή και ποια η έκταση και το βάθος της; Ποια νέα κατάσταση δημιουργεί ή θα μπορούσε να δημιουργήσει; Με αυτά τα ερωτήματα θα ασχοληθούμε στο δεύτερο μέρος του άρθρου.

Σημειώσεις-παραπομπές:

1. Το νομοσχέδιο Χατζηδάκη συνιστά επιτομή αυτής της έννοιας της «απελευθέρωσης» που απογειώνεται ως την πλήρη ασυδοσία, δηλαδή ως την «ελευθερία» και τα «λυμένα χέρια», ενώ επαναλαμβανόμενες κυβερνητικές ρυθμίσεις των μνημονιακών χρόνων και εντεύθεν μέχρι και σήμερα που απαλλάσσουν κρατικά στελέχη αλλά και στελέχη του τραπεζικού τομέα από πράξεις απιστίας κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, αποδίδουν πλήρως το νόημά της.
- 2,3. «Πίσω από Brexit, Τραμπ και Μπολσονάρο, το αυταρχικό χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο», Γιώργος Μητραλιάς, <https://www.contra-xreos.gr/arthra/1486-brexit-tramp-kai-mpols-onaro.html>.
4. Όταν οι κεντρικές τράπεζες αγοράζουν -στο πλαίσιο των προγραμμάτων «ποσοτικής χαλάρωσης»- κρατικά και εταιρικά ομόλογα, ή και μετοχές (όπως για παράδειγμα στην Ιαπωνία), δημιουργούν χρήμα. Όμως, δημιουργούν εξίσου

χρήμα και οι εμπορικές τράπεζες, όταν δανείζουν νοικοκυριά και επιχειρήσεις. Το γεγονός ότι οι εμπορικές τράπεζες δανείζουν στο πλαίσιο ρυθμιστικών κανόνων που επιβάλλουν και εποπτεύουν οι κεντρικές τράπεζες, δεν αλλάζει τη διαπίστωση ότι κάθε επέκταση του δανεισμού από τις εμπορικές τράπεζες συνιστά «τύπωμα» νέου χρήματος – παρόλο που σε αυτή τη δεύτερη περίπτωση δεν πρόκειται για τύπωμα στην κυριολεξία, αλλά για πίστωση στον λογαριασμό επιχειρήσεων και νοικοκυριών. Αλλά και στην περίπτωση της απευθείας αγοράς ομολόγων ή και μετοχών από τις κεντρικές τράπεζες, πάλι το νέο χρήμα εκδίδεται με τη μορφή πίστωσης σε λογαριασμούς εμπορικών τραπεζών και ιδιωτών.

5. «Όταν θα γραφεί η οικονομική ιστορία αυτής της εποχής, είναι πολύ πιθανό οι ιστορικοί να αναγνωρίσουν την έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στις 16 Σεπτεμβρίου 2019.

Ήταν το πρώτο σαφές σημάδι της πιθανότητας βίαιης διόρθωσης στις αγορές.

Έτσι, στις προσπάθειές τους να «σώσουν» την παγκόσμια οικονομία, οι κεντρικές τράπεζες δημιούργησαν ένα τέρας: έναν δυσλειτουργικό, εξαιρετικά κερδοσκοπικό και πολύ μοχλευμένο χρηματοπιστωτικό τομέα.

Το μόνο που χρειάζεται για να ξεχυθεί το τέρας στις αγορές προκαλώντας τρόμο είναι η αύξηση των επιτοκίων». Αυτά έγραφε σε έκθεσή της η φινλανδική εταιρεία ανάλυσης κινδύνων Gseconomics σε έκθεσή της στα τέλη Ιουλίου του 2020. Τι είχε συμβεί στις 16 Σεπτεμβρίου του 2019: Ξαφνικά οι αγορές ρέπος των ΗΠΑ κατέρρευσαν καθώς τα επιτόκια αυξήθηκαν κατά 248 μονάδες βάσης, προκαλώντας πανικό καθώς αντιστοιχούν σε ποσά περίπου 4 τρισεκατομμυρίων δολαρίων. Οι αγορές ρέπος είναι αγορές βραχυπρόθεσμου δανεισμού μίας ημέρας για την κάλυψη βραχυπρόθεσμης ζήτησης ρευστότητας από επενδυτές. Εκείνη την ημέρα απειλήθηκε η κατάρρευση hedge funds και η πρόκληση αλυσιδωτής αντίδρασης καταρρεύσεων στον χρηματοπιστωτικό τομέα. Πανικοβλημένη η κεντρική τράπεζα

των ΗΠΑ (FED) διέκοψε άρον-άρον το πρόγραμμα «σύσφιξης» που είχε ξεκινήσει τον Αύγουστο του 2018 και επενέβη άμεσα με πρόγραμμα στήριξης των αγορών ρέπος με ρευστότητα εκατοντάδων δισεκατομμυρίων δολαρίων, σώζοντας hedge funds και λοιπούς επενδυτές του χρηματοπιστωτικού τομέα. Η FED και η ΕΚΤ επέστρεψαν άρον-άρον στα προγράμματα «ποσοτικής χαλάρωσης»... Για κάποιους η 16η Σεπτεμβρίου 2019 σηματοδοτεί την ουσιαστική έναρξη του νέου κύκλου της κρίσης, καθώς αποκαλύπτει με τον πλέον εύγλωττο τρόπο την αδυναμία των κεντρικών τραπεζών να «απεξαρτηθούν» από τα προγράμματα «ποσοτικής χαλάρωσης» και να οδηγήσουν σε «αποτοξίνωση» το υπερβολικά «ντοπαρισμένο» χρηματοπιστωτικό σύστημα.

6. Όπως διαπιστώνει ο Σταύρος Τομπάζος (<https://commune.org.gr/plasmatiko-kefalaio-kai-posotiki-chalarosi/>), «η συνολική πίστωση στις ΗΠΑ στον ιδιωτικό μη χρηματοπιστωτικό τομέα από το 2012 μέχρι και το 2019 (περιλαμβανομένου) κυμαίνεται περί το 150% του ΑΕΠ. Η τραπεζική πίστωση στον ίδιο τομέα την ίδια περίοδο κυμαίνεται περί το 50% του ΑΕΠ. Με άλλα λόγια, η μη τραπεζική πίστωση (100% του ΑΕΠ) ήταν διπλάσια από την τραπεζική. Την ίδια περίοδο και στον ίδιο τομέα, στην Ευρωζώνη χορηγείται συνολική πίστωση που κυμαίνεται περί το 165% του ΑΕΠ. Η τραπεζική πίστωση μειώθηκε από λίγο πάνω από 100% του ΑΕΠ το 2012, σε 90% το 2019».
7. Σταύρος Τομπάζος, «Πλασματικό κεφάλαιο και ποσοτική χαλάρωση», Commune, <https://commune.org.gr/plasmatiko-kefalaio-kai-posotiki-chalarosi/>
8. Σταύρος Τομπάζος «Η οικονομική πολιτική στις ΗΠΑ: το τέλος του νεοφιλελευθερισμού;», Commune, <https://commune.org.gr/oikonomiki-politiki-stis-ipato-telos-tou-neofileleftherismou/>
9. Πάνος Κοσμάς, «Πολεμικός καπιταλισμός και Αριστερά», Commune, <https://commune.org.gr/polemikos-kapitalismos-kai-aristera/>